

Georges Bataille: O umetnosti

Bataille išče neznano in nespoznavno. Slepoto (la tache-aveugle) razumevanja, zavedanja, kot tista v strukturi očesa ... Nekaj, kar se izmakne misli in zbega vedenje. Ni slepa točka, ki se izgublja v znanju, ampak znanje v njej. Duh je oko: ima slepo pego in ima lečo, ki kondenzira prozoren tok notranjih gibanj, tok svetlobe ... *'To so nejasna nedoločna počasna notranja gibanja, neodvisna od vsakršnega objekta in brez namena.'*¹ Vodijo v nemo, tiho, skrivno stran, ki je v nas izven besed, diskurza, ki nam je nepoznana in se nam običajno izmika.

Odkloni sonce idej in gotovost vedenja. Prednost daje izkušnji ter čustvu. Ne kakršnikoli izkušnji. Pomembna je lucidna notranja izkušnja (l'expérience intérieure lucide), izkušnja nemožnega (l'expérience de l'impossible), ki presega običajno, vsakdanje, omejeno doživljanje. *'Objekt mojih pričakovanj ni mirnost, spokojnost, ampak neizmerna blodnja univerzuma, v katero je vpeto utripanje mojega srca – in mi narekuje, da sem njen del.'*²

Bataille išče pot iz znanega v neznano, kjer se človek porablja in presega, kot vprašanje brez odgovora, v blodnji čustev in nihanj med nasprotji. V 'eksistenci, ki ni stisnjena, pogreznjena sama vase, ampak je val 'življenja, ki se izgublja.' V toku krožne komunikacije med znotraj in zunaj, prepuščen neredu smisla, redu nesmisla: 'ekstaza'³ je izhod izven sebe, polje želje, smeha, poezije, svetega, erotizma, smrti. Prostor, območje umetnosti.

Bataille je imel rad upodabljajoče umetnosti, zelo rad slikarstvo in je o tem tudi veliko pisal.

¹ Georges Bataille, L'Expérience intérieure, Oeuvres complètes 5, prvi zvezek, str. 27, Gallimard 1973, ponatis 1999.

² Georges Bataille, Aphorismes, Arts 424, Oeuvres Complètes, zv. 12, stran 293.

³ Ex-tase: (francosko: ex: iz; tasser (gl): stisniti, usedati, pogrezniti se; grško: ekstasis: ek: iz, stasis: stanje) Ekstaza: zamaknjenost, izpostavljenost (biti iz sebe), zanos; najvišja stopnja blaženosti, navadno hkrati s telesno neobčutljivostjo. Pri mistikih stopnja, ko postane človek 'čisto duhovno bitje', ko se duša združi z bogom, z absolutnim. Tudi: izpostavljenost kot zunajsebnost, kot pri-zadetost: biti pri zadevah sveta.

Leta 1929 je izšla prva številka revije Documents,⁴ v kateri objavi Bataille prve spise o umetnosti. Sodeluje predvsem pri urejanju rubrike Dictionnaire (Slovar), ki že oblikovno ustreza njegovim nesistematičnim, heterogenim miselnim nazorom. Naslovi člankov so nenavadni: Palec na nogi, Govorica rož, Metamorfoza, Usta, Dimnik tovarne, Žalostna igra, Brezoblično, Akademski konj, Odkloni narave ... Naslovom ne bi pripisali teže estetskih razprav in to tudi niso, čeprav spisi obravnavajo umetnost. Estetika kot filozofski sistem vrednostnih kriterijev in tez o umetnosti je za Batailla že v osnovi zgrešena. Skladna nehomogeni obliki je tudi vsebina besedil: poudari usmerjenost v nementalno, prednost organskega pred diskurzivnim, konkretnega pred abstraktnim, emotivnega pred reflektivnim. Kot primarne principe umetnosti izpostavi dialektiko in metamorfozo (nizkih) form, gibanja entropije, porabe, utripa ter horizontalnosti.⁵

Do leta 1946 so Bataillevi pogledi na umetnost zbrani v krajših besedilih, objavljenih v različnih literarnih revijah, vendar so kompleksnejša dela, ki so nastala v tem času, polna referenc na umetnost ali poezijo: L'expérience intérieure (Notranja izkušnja), le Coupable (Krivec), Sur Nietzsche (O Nietzscheju), Méthode de méditation (Metoda meditacije).

Leta 1953 prične pisati Lascaux ou la naissance de l'art (Lascaux ali rojstvo umetnosti) ter monografijo o Manetu. Osrednja tema obeh je iskanje smisla in nastanka umetniškega dela. Vzporedno izda več člankov, največ v reviji Critique.

⁴ Revija Documents je izhajala dve leti: 1929, 1930. Zajemala je antropologijo, etnologijo ter soočala vse oblike umetnosti. Tudi tiste iritantne, ki so jih klasifikacije ponavadi obšle. Posebnost metod in rezultatov je prispevala k rahlo absurdnemu karakterju revije. Urejala jo je skupina 'disidentov', filozofov, umetnikov, ki se idejno ni strinjala s tokom surrealizma pod vodstvom Andreja Bretona. Batailleov krog (G. R. Dessaignes, Roger Vitrac, Michel Leiris, Robert Desnos, Jacques Prevert) je pomenil opozicijo sistematični, konstruktivni, optimistično idealistični misli Bretona, na nekem mestu označeni kot 'surracionalizem'. Polemika Breton/Bataille odpira vpogled v politična, umetnostna, epistemološka vprašanja prve avantgarde 20. stoletja, obenem opredeli estetske pozicije Georgesa Batailla.

Članki, ki jih je objavil Bataille v tej reviji, so zbrani v njegovih Zbranih delih I (Oeuvres Complètes, zv. I, Editions Gallimard, 1970, oz. druga izdaja 1992).

Revija Documents je bila ponatisnjena v dveh delih, Editions Jean-Michel Place, 1991.

⁵ Batailleve ideje so postale osnova nekaterih postmodernističnih teorij o umetnosti, ki so se naslonile na pojem 'l'informe' (brezoblično, brez forme), na 'antropomorfizem' ali 'dialektiko form'.

INFORME (G. Bataille, Documents II, Dictionnaire):

'Slovar naj bi se začel takrat, ko ne podaja več smislov, ampak naloge besed. Tako 'informe' ni samo pridevnik, ampak termin, ki spravlja v nered, saj predpostavlja, da ima vsaka stvar svojo obliko. To, kar označuje, ni usmerjeno v noben smisel in se razrašča povsod, kot pajek ali zemeljski črv. Da bo akademik zadovoljen, mora svet dobiti obliko. Filozofija nima drugega namena: obleče dolg suknjič vsemu, kar je, matematični suknjič. Nasprotno, pritrditi, da svet (univerzum) ni podoben ničemur in je brezobličen, pomeni reči, da je nekaj takega kot pajek ali pljunek.'

Michel Leiris (Documents): 'Pljunek je torej, zaradi svoje netrdnosti, nedoločenih mej, relativno nedoločljive barve in vlažnosti, sam simbol 'brezobličnega'; nepreverljivega, nehierarhičnega, mehek, lepljiv, zdrsljiv kamen spotike, ki podira izhodišča tistih, ki precenjujejo ali povzdigujejo človeka v več, kot je – namreč plešasta žival brez mišic.'

Glej: katalog razstave L'informe; mode d'emploi, 1996, Centre Georges Pompidou, (Yves-Alain Bois, Rosalind Krauss).

Tudi: Georges Didi-Huberman: La ressemblance informe, Editions Macula, 1995.

Leta 1961, leto pred smrtjo, je izšlo njegovo zadnje delo *Les larmes d'Eros* (Erosove solze). Pripravljal jo je dve leti in predstavlja nekakšen testament, poskus zaobjeti in povezati bistvene vizije, ideje o umetnosti. Erosove solze je potrebno brati v luči Erotizma (*L'Erotisme*), ki je skrajšana verzija nedokončane Zgodovine erotizma, izdane 1957. Gre za selektivno historično obravnavo razvoja človeške zavesti, torej humanosti, z opazovanjem človeškega odnosa do erotizma in smrti v analizi umetniških del v različnih zgodovinskih obdobjih. V originalni izdaji tekst odstopi pomembno mesto slikam, ki niso le metafore njegovih lastnih obsedenosti. Njihova erotičnost, lepota ali ekspresivnost zapeljejo tja, kamor misel ne uspe, in dopolnijo s tistim, kar sicer precizno premišljenemu besedilu uhaja.

UMETNOST, MAGIJA, IGRA

Lascaux ali rojstvo umetnosti (Lascaux ou la naissance de l'art)

Delo (utilitarna dejavnost) in igra

Razvoj humanosti, človeške civiliziranosti je povezan z organizacijo dela. Prva izdelana orodja pričajo o poskusu prilagoditve materije (kamna), ki bi služila neki uporabnosti. Se pravi, za oblikovanje snovi, sredstev za realizacijo nekega cilja, za usmerjeno dejavnost. To so prvi znaki inteligence.

‘Z delom je žival postala človek. Delo je bilo osnova zavesti in razuma. Izdelava orodja in orožja je izhodišče prvih razmišljanj, ki so civilizirala našo živalskost. Človek je postal humano bitje, razumna žival.’⁶

Tudi v igri človek ureja predmetnost, vendar je igra kot nekoristno, strastno dejanje kratkočasenja in zabave različna od dela. *‘Vsekakor je človek žival, ki dela; vendar zna tudi spremeniti delo v igro ... Poudarjam: človeška igra je bila najprej delo, delo, ki je postalo igra. Ta daje zadovoljstvo, opojnost, ki ne more biti zgolj rezultat koristnega dela ... Nenavsezadnje ni delo, ampak igra tista, ki določi dovršenost umetniškega dela; delo je v avtentičnih umetninah nekaj drugega kot odgovor skrbi za korist.’⁷*

Umetnost; simbolično

Civiliziranost se vzpostavi z delom, ki je utilitarna, namenska dejavnost, in z umetnostjo, ki je rojstvo simbolnega: je odsev notranjega življenja, ustvarjanje tihe prisotnosti znakov, vizualne strukture imaginarne ali slutene resničnosti. Figuracija nekoristnih, a lepih znakov, ki zapeljujejo in so povezani s čustvi.

⁶ G. Bataille, *Les larmes d'Eros*; Collection 10/18, Editions Jean Jacques Pauvert, 1998, str. 69.

⁷ Ibid, str. 73.

Najstarejša ohranjena umetnost so jamske risbe arheoloških najdbišč iz dobe paleolitika (20.000–15.000 let pr. n. št, Lascaux, Altamira). Vsebina prvih stenskih, jamskih risb priča o zavedanju animaličnosti, erotizma in smrti.

Ikonografski opis risb poda simbolično abstraktno deformirane figure ljudi in naturalistično narisane živali v različnih dejavnostih, včasih v obredu lova. Vendar Bataille zavrne poenostavljeno razlago pripisovanja zgolj magično ritualne funkcije narisanim podobam in vloge njihove moči pri lovljenju živali (raniti žival na sliki, pomeni zmanjšati njeno vitalnost). Način deformirane upodobitve človeških figur, s poudarjenimi seksualnimi znaki ali združenimi z deli živalskih teles v nekakšne monstrume, izraža poudarjeno animaličnost in seksualnost ljudi.

Proces humanizacije je povezan s priznavanjem (z delom delno izgubljene, potlačene) živalskosti, telesnosti, s tem povezane erotičnosti in umrljivosti. Pritrditev temu, kar smo. Človeške figure se diskretno umikajo živalskim upodobitvam: naturalistična, natančna stilna obdelava je privilegij živali, daje jim višjo vrednost, božanskost.⁸ Živalskost je neposrednost, imanenca, prisotnost v svetu,⁹ kontinuiteta, svoboda brez prepovedi, božanska polnost ne-vedenja. Postati žival, skozi posrednost slik, *'odpira v meni globino, ki me privlači in mi je domača. To globino poznam; je moja lastna. Kot globina je tudi tisto, kar se mi izmika, je tudi poezija ... Ne vem, kaj blagega, skrivnostnega in bolečega podaljša intimnost luči, ki bdi v nas, v te živalske temine.'*¹⁰ Gre torej za zapeljivo iskanje vrnitve izgubljene zaupnosti, domačnosti, v kateri Bataille prepozna nostalgijo, željo po ponovnem stiku s svetom. Z diferenciacijo človeških dejavnosti zapade 'sveto' v območje religije; ta je kot humanizirana, civilizirana sfera ločena od živalskosti.

Sveto, kot izgubljena domačnost? Kot seksualnost in animaličnost.
Umetnost, ki odpira območje svetega? Kot magija in transgresija.

Umetnost, magija, transgresija

Transgresija je prestopanje v polje prepovedanega, nehumanega in živalskega. Postati žival, nehumano bitje moči narave, biti seksualen, telesen, torej smrten. Umetnost v tem kontekstu postane simptom nepriznanega, potlačenega izvora.

⁸ Žival pokriva posebno vrednost božjega: 'Magična operacija je vodilo človeka, ki daje svetu božjega, svetega več moči in resničnosti kot delovnemu svetu sredstev. Tak človek se upogne pred močjo, ki ga presega, ki je suverena in tako tuja stališču delovnega človeka, ki pa jo žival lahko izraža ... Te figure kažejo na trenutek, ko je človek priznal večjo vrednost svetosti živali.' G. Bataille, *Lascaux ou la naissance de l'oeuvre de l'art*, Skira 1955, str. 127.

⁹ 'Žival je v svetu, kot voda v vodi.' G. Bataille, *Théorie de la religion*, Editions Gallimard, collection Tel, 1999, str. 25.

¹⁰ Ibid, str. 30, 31.

Obenem odpira polje igre in sledi principom želje: *'Dejanje transgresije zahteva poželenje, obenem odpira bogatejši, čudovitejši, izrednejši in globlji svet ... Umetnosti imajo izvor v praznovanju, zabavi, igri ... Igra je točka transgresije zakonov dela: tako se umetnost, igra in prestopke povezujejo v edinstvenem gibanju negacije principov urejenosti dela.'*¹¹

Igra združuje kreacijo in imaginacijo, realno in fiktivno, to ji daje karakter čudnosti, nenavadnosti. Umetnost je dialektično gibanje, igra posnemanja in popačenja, prisotnosti in odsotnosti ...¹²

Magija: Umetnost kot magično ustvarjanje je odpiranje druge ali presežne realnosti, vstopanje v polje svetega, ki mu priznava globljo moč in resnico. Jamske stene so zastor, tančica, ki loči dva svetova: svet ljudi in svet duhov. Spust v votlino je iniciacija, potovanje v deželo umrlih, v imaginarni prostor, skrit v globinah zemlje. Te slike so izraz šamanske kulture.

Jamska svetišča nas očarajo, ganejo. Izredna lepota upodobljenih figuracij, učinkuje zaprljivo, odpira poželenje in strast, to jim veča magično vrednost: risbe so imele toliko večjo moč, kolikor lepše so bile.

Umetnost tipa v območje skritega in tihega. *'Gre za nenavadno, fundamentalno razodetje ... in ne moremo biti presenečeni nad tišino, nerazumljivo tišino, ki je edina sposobna odsevati tako tehtno, globoko skrivnost ... Pojavi se, vendar ne izstopi iz temačnosti. V trenutku, ko se razkrije, se tudi zakrije ... Ne moremo si zamisliti večjega paradoksa, ki bi bolje ustvaril nered misli.'*¹³

Občutek nejasnega in neznanega Bataille poveže z naravo svetega. Umetnost in čisto slikarstvo razume kot inkarnacijo skrivne in svete moči podobe. To nejasno, po svoje besedno neizrazljivo, sega izven področja govorice, presega razumljivo. Odpira nediskurzivnost nevedenja (le non-savoir), polje poezije. Tišina podob zahteva dovezetnost za drugače dosegljive, neopazne resničnosti.¹⁴

Človek se je najprej ločil od živali z delom, z zmožnostjo razmišljanja, predvidevanja; postane inteligenten: *'Delo sega v prihodnost, vnaprej predvidi objekt, ki*

¹¹ Lascaux ou la naissance de l'art, str. 38.

O igri še: *'Vsekakor je človek žival, ki dela; vendar zna tudi spremeniti delo v igro ... Poudarjam: človeška igra je bila najprej delo, delo, ki je postalo igra. Ta daje zadovoljstvo, opojnost, ki ne more biti zgolj rezultat koristnega dela ... Nenavsezadnje ni delo, ampak igra tista, ki določi dovršenost umetniškega dela; delo je v avtentičnih umetninah nekaj drugega kot odgovor skrbi za korist.'* Ibid, str. 73.

¹² Primer: odsotnost podobe človeka v slikah, ki se razkriva na drug način.

¹³ Ibid; str: 75, 78. Paradoksalna je na primer figura, ki predstavlja smrt z dvignjenim moškim udom in glavo ptice: *'Tragično in brez dvoma istočasno komično: erotizem in smrt sta povezana; smeh in smrt, smeh in erotizem so povezani.'*

¹⁴ Bataille je napisal izredno lepo delo o Manetu: kjer izpostavi tišino umetnosti kot njeno nesporno suverenost ter temeljno vizijo avtorja, ki *'slika to, kar vidi'*. Umetnost pod avtoriteto pogleda poudari primat subjektivnih občutij (kot pri Cezannu, Degasu), je gesta čistega slikarstva plastičnih pikturalnih sredstev, indiferentna do predmeta (le sujet - tema, snov) slike. Žrtvovanje; smrt predmeta evocira tišino, zadušitev teksta in smisla, izpostavi *'nemo golost slikarstva'*. Emblem tega je elegantna, gola *'Olimpya'*, katere pogled zdrzne v *'praznino neznanega'*, odkriva skrito in sveto moč podobe.

še ne obstaja, ki ga bo izdelal.’¹⁵ Izdeluje uporaben predmet, ki bo koristil. Umetnost pa zahteva senzibilnost, občutljivost za ‘nekaj drugega’, ki bo motivacija za nastanek nekoristnega, ‘neuporabnega’ umetniškega dela. ‘Profana aktivnost je sredstvo; cilj, smisel je dejavnik svetega.’¹⁶

Senzibilnost, ki išče komunikacijo s svetom duhov, duhovno komunikacijo sočasnih, vzporednih svetov.¹⁷ Namen obredne operacije je ‘zaobjeti, združiti celostno realnost, religiozno in čutno, estetsko; povsod vsebuje to, kar ima umetnost stalno za objekt: ustvarjanje čutnozaznavne realnosti, preoblikovanje sveta, kot odgovor želji po čudežu, ki je vsebovana v esenci človeka.’¹⁸

UMETNOST, EROTIZEM, SMRT

Erosove solze, Les larmes d'Eros

Delo Erosove solze je osvetlitev področja sovpadanja umetnosti in erotizma. Iskanje presevanja erotizma skozi umetniška dela. Je kronološka analiza človeškega odnosa do erotizma v umetnosti v različnih časovnih obdobjih, od jamske umetnosti (Lascaux) do moderne dobe. Izognila se bom sistematični linearnosti strukture dela in opisovanju posameznih umetniških del ali teženj. Izpostavila bom nekaj ključnih pojmov, ki razjasnujejo Batailleov odnos do umetnosti.

Proces humanizacije je povezan z zmožnostjo človeka, da deluje namensko in organizirano. Deluje lahko v dveh smereh, na dva načina: progresivno, preračunano, smotrno in koristno (delo, projekt) ali tako, da sledi principu porabe, potrošnje (izguba, bolečina, smrt) in sodeluje v vseh neutilitarnih, nekoristnih dejavnostih (erotizem, umetnost, igra). Principa sta posledici dveh antagonističnih tendenc, impliciranih v človeški naravi.¹⁹

Odnos erotizma in morale je absurden, antagonističen. Utemeljujejo ju nasprotni principi: poželenje, kot strast in nenadzorovanost; ali nasprotna racionalna, praktična skrb za prihodnost.

¹⁵ Lascaux, str. 28.

¹⁶ Ibid, str. 127.

¹⁷ S perspektive dualizma (duh/telo): transcendenten, nadčuten, nad- ali nenaraven svet.

¹⁸ Lascaux, str. 34.

¹⁹ Antagonistična principa, ki določa naravo človeka, je psihoanaliza označila kot nagon po življenju in nasproten nagon po smrti. Drugi se v vseh skrajnih oblikah postavlja po robu prvemu in si prizadeva za podreitev vseh napetosti, to pomeni redukcijo živega bitja v anorgansko stanje. V telesni bolečini se del te energije zgošča (v naraščanju bolečih predelov telesa), kar deluje ‘praznilno’, izčrpavajoče, ustvarja torej praznino. Del smrtnega nagona s premestitvijo navzven pripelje v sadizem, tisti del, ki ne sledi tej premestitvi, ostaja v organizmu in se nanj veže libidinalna vez. V njem prepoznavamo izvorni erogeni mazohizem. (Dominique Lecoq, Književnost, erotizem, smrt; Nova revija – prevod iz Magazine litteraire, junij 1987.)

‘Civilizacija, možnost človeškega življenja je odvisna od razumnega predvidenja sredstev za zagotovitev življenja. Vendar to civilizirano življenje, ki ga moramo ohranjati, ne more biti skrčeno na sama sredstva, ki ga zagotavljajo. Onkraj tega iščemo smisel, cilj teh sredstev. Banalno je postaviti si za cilj nekaj, kar je očitno le sredstvo. Iskanje bogastva, naj gre za sebično ali skupno bogastvo, je zgolj sredstvo; tudi delo je samo sredstvo ...

*Zagotavljanje in iskanje sredstev za preživetje je vedno racionalno. Cilj, smoter pa narekuje poželenje, ki pogosto kljubuje razumu ... Odgovor na erotično željo ali morda bolj človeško (manj fizično) željo po poeziji ali ekstazi je nasprotno lahko cilj ... Zadovoljitev želje se zoperstavlja interesu ... Vendar ji sledim, saj je postala moj končni smisel.*²⁰

Umetnost, erotizem in smrt tako zapadejo v ‘drugo’ domeno, ki ima negativen predznak.

Minus.

Prekleta stran (Bataille izraz: *La part maudite*).

Erotizem, (mala) smrt

Erotizem je zavestna seksualnost. Seksualna aktivnost živali je instinktivna. Erotizem ljudi, zavestnih bitij, je obenem animaličen in mentalen, združitev teles in src. Za ljudi je pomembno tudi razpoznavanje smisla tega odgovora nagonu v užitku. ‘Smoter seksualne dejavnosti ni rojevanje otrok, ampak takojšnji užitek, ki sledi ... Erotizem se razlikuje od živalskega spolnega nagona v tem, da je zavestno iskanje cilja, ki je naslada.’²¹

Užitek je ekstaza, preseganje jasne zavesti. Trenutek nerazločnosti, fuzije, je ‘slepi, brezoblični madež’, mesto utopitve subjekta v vrtincu izničene misli. Je smrt misli, razuma, torej ‘mala smrt’²², skrajšana smrt.

*‘Mala smrt je zbeganost, vznemirjenje. Ali jo lahko živim polno, kot predokus končne smrti?’*²³

Trenutek izginitev, izgube, ukinitve. Anonimna smrt osebnosti, zlitje osebnega v univerzalnost. Trenutek večnosti. Umreti brez smrti. Použiti in uničiti se v ‘ljubezni’.

Erotizem omogoča, da se kar najbolj približamo smrti. Erotična želja je zato lucidna želja videti, doživeti smrt. Videti ‘preko’, čez, onstran. Zavestni erotizem ni hedonistično iskanje ugodja, niti ne ljubezen, v običajnem pomenu te besede; je želja po lucidnosti, jasnovidnosti.

²⁰ Les larmes d'Eros, str. 50, 51.

²¹ Ibid, str. 70.

²² Izraz ‘la petite mort’ pomeni v francoskem jeziku orgazem.

²³ Les larmes d'Eros, str. 51.

Intenzivnost erotizma zaslepi razum in odpira senzibilnost. Bataillu pomeni erotizem prostor intimne resnice, notranje izkušnje, območje svetega. Erotizem in smrt odpirata sveto.

Prepovedano

Slikovno gradivo Erosovih solz so dela, ki izpostavijo epifanijo 'črnega' erotizma prepovedi in njihove prekršitve. Ikonografija del odseva estetiko ekcesa, kjer žensko lepoto vznemirja nasilje zločina in žrtvovanja ali upodobitve erotičnih transov ter obrednih orgij.

*'V preseganju biološkega strahu pred izgubo sebe, se Bataille erotizem lahko zdi ne-ali protinaraven. Zahteva popolno razgaljenje, razosebljenje [...]/ Kot de Sade, čigar ekonomija užitka in porabe konča v uničenju, tudi Bataille vidi, v erotizmu splošno gonilo potratnosti, seksualnosti, kot najbolj polnokrvne manifestacije življenja, do mere, ko lahko govorimo o 'biološkem luksusu', ki odgovarja prestižnemu, neskončnemu, brezmejnemu tratenju narave.'*²⁴ Erotizem je pritrditev življenju do smrti.

Erosove solze so Bataille poskus osvetlitve konvergence umetnosti, erotizma in smrti.

Prostor sovpadanja pa je temen, luč je prepovedana.

Zahodna civilizacija temelji na krščanski morali, ki vrednoti delo, razumnost, nasproti uživanju, zabavi. Paradiz je zadnji rezultat npora, veseljake in razuzdane čaka pekel. Odnos do seksualnost in smrti zbuja občutek zadrege, nesposobnosti, neprimernosti.

*'Temelj erotizma je seksualna dejavnost, ki postane prepovedana. Nepojemljivo, prepovedano je ljubiti telesno! Če že, naj se to počne na skrivaj.. Vendar če to na skrivaj počnemo, bo prepovedano zasvetilo v zli in obenem božanski svetlobi ... Prepovedano je povezano s prestopkom, prekršitvijo (la transgression), ki ga osvetli z zapeljivim, izprijenim žarkom.'*²⁵

Podobno odrinjeno mesto ima v tej kulturi smrt. Je zgolj fizična. Telo je meso, orodje v službi duha. Ko odpove, pride smrt s koso na rami ter pobere kosti, duša pa ... prestopi drugam.

Smrt je prestop in je prepovedana.

Mala smrt je grešna in je prepovedana.

Bataille erotizem je temen, saj je skrit v prepovedano območje. Erotična želja in dejavnost sta eksces in prekršek pozitivnih, progresivnih, moralnih silnic življenja.

²⁴ Vincent Teixeira: Georges Bataille, La part de l'art, Editions L'Harmattan, 1997, str. 182.

²⁵ Les larmes d'Eros, str. 91.

Sinteza nasprotij, paradoks

Bataille ni maral dualizma, iskal je povezavo in identiteto nasprotij. Ne njihovo enačenje kot izničenje, ampak kot koeksistenco v paradoksu.

*'Dvoumnost tega človeškega življenja je prav v norem smehu in ihtenju, težavni združitvi razumnega računa, kot temelju, s solzami ... in s tem groznim smehom.'*²⁶

Solze so povezane s smehom in erotizem s smrtjo. Smrt je povezana s solzami ter smeh z erotizmom. Poleg tega *'smeh ni tako nasproten solzam. Predmet smeha ali solz se vedno nanaša na neke vrste nasilje, ki zmoti red, običajen tok stvari. Solze so ponavadi odgovor na nepričakovan dogodek, ki razočara, lahko pa nas tudi nekaj osrečuječega gane do te mere, da jočemo ... Erotizem je smešen, komičen. Erotična aluzija ima vedno zmožnost zbuditi ironijo.'* Obenem je tragičen: *'Polje, kjer smrt uničuje bitje, ko se v `mali smrti`, ne da zares umrem, sesedem v občutek zmage.'*²⁷

Erotizem je povezan s smrtjo (mala smrt) in z rojstvom ter spolno reprodukcijo, ki brez konca popravlja pustošenje smrti.

*'Smisel te knjige je v prvem koraku odpreti zavest identiteti male smrti in dokončne smrti. Naslade in brezmejne blodnje v neomejeno grozo. To je prvi korak, ki nas vodi v pozabo otročarij razuma. Razuma, ki ni nikoli znal izmeriti svojih mej ... Te meje kaže dejstvo, da si končni cilj razuma, ki je izven njega, ni nujno v nasprotju s presežkom razuma. S silovitostjo presežka razuma sem dosegel, v neredu smeha in stokov, /.../ dvoumno podobnost groze in naslade, ki me presega, končne bolečine in neznosnega užitka.'*²⁸

Paradoks je, pejorativno rečeno, brezglava, protislovna trditev, v nasprotju s pametjo ali splošnim mnenjem. Je nesmiseln, presenetljiv ali nepričakovan, čuden in neverjeten. Naštete kvalitete mu zagotovijo privilegiranost mesto v Bataillevi misli.

UMETNOST, SVETO, EKSTAZA

Ekstaza v skrajni izkušnji (poslednjega momenta)

Na koncu Erosovih solz Bataille analizira primera dveh fotografij:

Prva je serija fotografij vudu žrtvovanja. Bataille v seriji podob očara ekstaza udeležencev, primerljiva pijanosti, ki jo je povzročila obredna smrt ptice: *"Med strastnim motrenjem fotografij lahko vstopimo v našem zelo oddaljenem svetu, svetu krvoločnega žrtvovanja /.../ To je sčasoma odprlo oči človeka za kontemplacijo te presežne realnosti, ki nima zveze z realnostjo vsakdana in ki prejema v religioznem svetu ime 'sveto'."*²⁹

²⁶ Ibid, str. 52.

²⁷ Ibid, str. 61, 92.

²⁸ Ibid, str. 52.

²⁹ Ibid, str. 120.

Druga je fotografija kitajskega mučenika, posneta v Pekingu leta 1923. Da bi podaljšali mučenje je obsojeni dobival opij, to je prispevalo k ekstatičnemu izrazu potez žrtve. Bataille je bil obseden s to upodobitvijo neznosne, ekstatične bolečine. Ob pogledu nanjo je padel sam v ekstazo. *“Moj namen je ilustrirati fundamentalno povezavo med religiozno ekstazo in erotizmom, posebej sadizmom ... Torej, od najbolj nepriznanega do najvišjega. To, kar sem naenkrat opazil in kar me je pahnilo v tesnobo ter hkrati delirij, je bila identiteta popolnih nasprotij, ki je soočila božansko ekstazo s skrajno grozo.”*³⁰

Po Bataillevem mnenju erotizem, omejen na lastno domeno, ne bi mogel doseči temeljne resnice, ki je dana v religioznem erotizmu: o identiteti groze in religioznega, svetega. Vsaka religija je utemeljena na žrtvovanju. *“In samo brezkončen obrat dovoljuje doseg trenutka, kjer se povezujejo očitna nasprotja: kjer žrtvovanijska grozljivost sovpada z breznom erotizma in se povezuje z zadnjimi vzdihljaji, ki jih lahko razsvetljuje le erotizem.”*³¹

Batailleve ekstaze ob fotografijah mučencev niso zgolj doživljanje ugodja v trpljenju in mučenju. So poskus pogledati ‘skozi’, na ‘drugo stran’. Opazovanje ljudi v skrajnem umanjkanju zavesti, lovljenje poslednjih dihov v stanjih skrajne bolečine mu omogoča ta pogled.

Notranja izkušnja

Bataille ni bil mož, ki je sanjal samo o najtemačnejših grobovih. Delo Notranja izkušnja ni morbidno, vsebuje opise njegovih ekstatičnih doživljanj na terasi v tišini mirnega poznega popoldneva ali ob drugi priliki, med opazovanjem drevesnih debel v vožnji po deželi na deževen dan.

“Proti večeru, ko tišina zaobjame vse čistejše nebo, sem posedal sam na ozki beli verandi, s katere sem videl le streho sosednje hiše, krošnjo drevesa in nebo. Preden sem se dvignil, da bi šel počivat, sem začutil, kako zelo je mehkoba, milina stvari prodrla vame. Zaznal sem, da se blaženost, v katero se padel, ne razlikuje veliko od ‘mističnih’ doživljanj.

³⁰ Ibid, str. 122.

³¹ Ibid, str. 122; zaradi takšnih ugotovitev Batailla uvrščajo med pisce, kot so markiz de Sade in drugi sadisti (Gilles de Rais, Erzsebet Bathory). Pervertiran erotizem ni bil le značilnost njegovih literarnih del (kratke proze, poezije), ampak tudi del njegovega življenja. Pogosto se je vdajal orgijam in obrednim erotičnim seansam. S Paulom sva sedela v pariški kavarni Arts et métiers, povedal mi je zgodbo: bil je povabljen na skupinsko večerjo družbe petnajstih ljudi v privatni hiši nečaka ene izmed Bataillevih ljubic. Hiša je bila v nekem obdobju tajno zbirališče Batailleve družbe podobno usmerjenih ljudi. Prostori, namenjeni izključno zabavi in skupinskim orgijam, so ohranjali videz, opremo iz tega časa; na stenah so bile zgovorne fotografije, Paul se spominja lesenega stebra in nekih vrvi za posebne namene. Ohranjena je bila atmosfera in nenavadna energija prostora. Paul se je kmalu znašel v (ne samo) objemu neznanega dekleta in pridružila se jima je še ena. Seveda niso bili edini. Presenetil me je, rekel je, da je presenetil tudi sam sebe; po naravi je zadržan in umirjen fant, ki ne spi z neznankami.

To sem občutil z neobičajno intenzivnostjo, in kot da bi izkusil nekdo drug, ne jaz, bila je nediskurzivna avtentična notranja izkušnja. Zdelo se mi je, da se blagost neba izliva, prenaša vame in z jasnostjo sem lahko začutil stanje, ki ji je odgovarjalo v meni. V notranjosti glave sem ga čutil kot subtilno dojemljivo, tenko, prozorno razlivanje /.../ mehkoba od zunaj, ki sem je bil deležen in jo užival.

*Z veliko jasnostjo se spominjam podobne sreče v avtomobilu, na deževen dan. Rahlo ozelenela drevesa in žive meje so mi počasi prihajala naproti iz spomladanske megle. Vstopal sem vanje in si prilastil vsako mokro drevo posebej in le žalostno sem zamenjal eno za drugo. Takrat sem mislil, da mi bo to sanjavo veselje pripadalo za zmeraj in da bom vedno lahko melanholično užival v stvareh in vdihoval njihovo slast. Danes moram priznati, da so mi ta doživetja komunikacije le redko dostopna ... Z njimi je bila povezana tesnoba ... za trenutek sem poskušal pobegniti neugodnemu razpoloženju ... Takrat sem zaznal nežnost ovlaženih dreves, presunljivo čudnost njihovega prehoda ... Zadaj v avtomobilu sem bil zapuščen, odsoten, prijazno vesel, blag, blago sem vsrkaval stvari.*³²

Opisano doživljanje ekstatične notranje izkušnje Bataille imenuje ekstaza pred objektom (*l'extase devant l'objet*): kontemplacija lahko privede objekt k meni, to lahko doživimo med uživanjem v pejsažu; *'ko poskušam ujeti fiksiran objekt in zaviti, obdati njegovo mehkobo v mojo lastno'*.

Bataille jo razlikuje od ekstaze v neznanem (*l'inconnu*), ekstazo v noči (*l'extase dans la nuit*): *'V viziji objekta, v katerem se izgubim in ki ga imenujem neznano in ki se ne razlikuje od nič (ničnosti) z ničemer, kar bi diskurz lahko izrekel.'* Je prestop, presežek meje, notranji padec v praznino in nič, v noč nevedenja.

SKLEP

Bataille poudari zmožnost umetnosti, da posreduje ekstazo; da je bolj na strani emotivnega in telesnega (čustvenega in čutnega) kot racionalnega. Umetnost kot manifestacija emocij je privilegirana trenutkov negotovosti, nereda, motnje, vznemirjenja in čudenja, ki odpirajo zmožnost komunikacije. Preizkus, doživetje, izpostavljanje pred poznavanjem. Videti, čutiti, delovati, živeti, pred misliti ali vedeti. Preseganje diskurzivnega in poznanega, povezovanje misli, telesa in senziбилnosti. Preseganje mej govornice, ki ne more zaobjeti tišine in izraziti neznanega (*l'inconnu*) in nevidnega.

Umetnost je poetična gesta usmerjena v neznano in nemogoče. Neznano, nemožno in nevidno je sveto. Umetnost vstopa v sveto, je odpiranje začetne praznine, kraj tišine. Negotovo in obskurno iskanje svetega. Umetnost in erotizem sta poti tega iskanja, posredujeta ekstazo.

³² L'Expérience intérieure, OC, zv. 5, str. 131, 132.

Mala smrt erotizma je 'presežni učinek hipnega prestopa meje, onkraj katere zevata le še praznina in nič, a je šele v luči njunega temnega horizonta sploh mogoče ugledati eksistenco kot nekaj bivajočega. Sublimacija te ekstaze, tega prestopa čez meje samega sebe je tista umetnost, ki je 'bistvena ali pa je sploh ni.'³³

Vstop v sveto ni možen z razumom, z razmišljanjem. Umetnost lahko sovпада z racionalnim, vendar ima zmožnost presežka in posega v polje svetega. Del tega je tudi iracionalno, emocionalno ali podzvedno, vendar ni zgolj to. Je želja odpreti notranje oko ali videti od znotraj³⁴, želja po lucidnosti, jasnovidnosti ... Pot je notranja izkušnja, ekstaza je neke vrste notranja izkušnja.

LITERATURA

Bataille, Georges: *Oeuvres Completes, Editions Gallimard*, Paris, izhajala v letih od 1970 do 1988:

-Tome 1: *Premiers Ecrits (1922-1940)*; Articles.

-Tome 5: *La Somme athéologique I; L'Expérience intérieure, Le Coupable*.

-Tome 6: *La Somme athéologique II; Sur Nietzsche*.

Bataille, Georges: *Les larmes d'Eros*, Collection 10/18, Editions Jean Jacques Pauvert, Paris, 1998.

Bataille, Georges: *Lascaux ou la naissance de l'art*, Skira, Geneve, 1955.

Bataille, Georges: *Théorie de la religion*, Gallimard, collection Tel, Paris, 1999.

Bataille, Georges: *L'Erotisme, Les Editions de Minuit*, Collection Arguments, Paris, 1995.

Bataille, Georges: *La part maudite*, Les Editions de Minuit, Collection Critique, Paris, 1995.

Bataille, Georges: *Le bleu du ciel*, Gallimard, L'Imaginaire, Paris, 1999.

Bataille, Georges: *Nebesna modrina*, založba ŠOU, zbirka Beletrina, Ljubljana, 1999.

Bataille, Georges: *Zgodba o očesu*, Nova revija, zbirka Paradigme, 1995.

Didi-Huberman, Georges: *La ressemblance informe (ou le gai savoir visuel selon Georges Bataille)*, Macula, Paris, 1995.

Teixeira, Vincent: *Georges Bataille, La part de l'art*, L'Harmattan, Paris 1997.

Yves-Alain Bois, Rosalind Krauss: *L'Informe, mode d'emploi (katalog)*, Centre Georges Pompidou, Paris, 1996.

revije:

Documents, 1929-1930 (faksimiliran ponatis); Jean-Michel Place, Paris, 1992.

Critique, avgust-september 1963, no. 195-196, Editions de Minuit, (faksimiliran ponatis), Paris; 1999.

Oktober 78, MIT Press, New York, 1996.

³³ Predgovor v knjigi: Georges Bataille, *Zgodba o očesu* (izbral, prevedel, uredil Jaroslav Skrušny), Nova revija, zbirka Paradigme, 1995.

³⁴ Glej: *Zgodba o očesu*: metaforična transpozicija očesa v spol izpostavi erotično dimenzijo očesa: erotična želja implicira željo 'videti več'. Erotična želja odpira oko; naredi svet transparenten, razgali in vidi skozi bitja in svet. Na drugem mestu govori o 'pogledu slepca', ki gleda z 'obrnjenimi' očmi.